

Nálezy kachlíc a ich výroba v Humennom a okolí

V blízkosti Humenného stoja ruiny hradov Brekov a Jasenov, ktoré v minulosti tvorili súčasť severnej hranice vznikajúceho Uhorska. Podľa výsledkov doterajších výskumov vznikli na prelome 12. a 13. storočia.

Archeologický výskum väčšieho rozsahu prebiehal na hrade Brekov v rokoch 1971 – 1980 /Zemplínske múzeum Michalovce/ a na Jasenov v rokoch 1990 – 1999 /Vihorlatské múzeum v Humennom/.

Hradný vrch **Brekov** bol osídlený už vo veľkomoravskom období, v 9. storočí. V písomných prameňoch sa prvýkrát spomína v roku 1307 ako "castrum Barko"

Jeho najznámejšími majiteľmi boli Drugethovci, ktorí ho striedavo vlastnili od roku 1317 do roku 1684 a striedavo ho bsadzovali vojská Gabriela Bethlena, Juraja Rákocziho I. /1644/ a Imricha Thököliho, ktorý ho dal v závere sprisahania /1684/ zbúrať. Najstaršou časťou je oválny hrad s vežou na najvyššom mieste vápencového skalného brala. Dnešnú stavebnú dispozíciu dosiahol hrad okolo roku 1575, v čase, keď jeho maniteľom bol Mikuláš Drugetht.

Hrad **Jasenov** dal pravdepodobne postaviť Peter, syn Petenyia z Bačkoviec už pred rokom. Aj tento hrad sa medzi rokmi 1317 a 1327 stáva vlastníctvom Drugethovcov, ktorí ho vlastnili až do roku 1644. V písomných prameňoch sa prvýkrát uvádza v roku 1328 ako "castrum Jezenew". Hrad nikdy nemal veľký strategický význam i napriek výhodnej polohe. V roku 1644 ho dobyli a zničili vojská Juraja Rákocziho. Na podnet Gejzu Andrásyho bolo na začiatku 20. storočia niekoľko objektov zastrešených a zakonzervované hradobné múry.

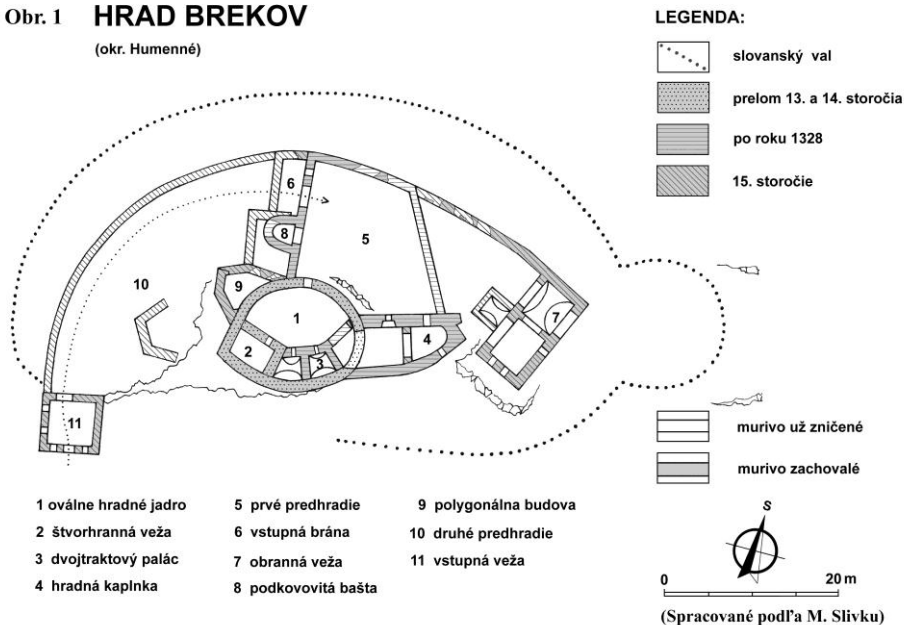
Najstaršie jadro má trojuholníkový pôdorys tvorený obvodovým opevnením a štvorcovou vežou vedľa vstupnej brány. Palácová stavba bola situovaná do východnej časti hradu. Jeho opevnenie bolo niekoľkokrát zosilnené a zdokonalené, naposledy začiatkom 17. storočia.

V závere 15. storočia sa aj kachliarska výroba rozširuje zo stredísk v západnej časti Uhorska do ostatných častí Slovenska /napr. Banská Bystrica, Košice, Sárospatak/. Nesmieme však zabúdať ani na oblasť Poľska, ktorá ležala na spojnici vedúcej z juhu Uhorska do Haliče a k moru, práve územím popri zmienených hradoch a samotnom Humennom.

Medzi kachlicami z hradu Brekov pochádzajúcimi z výskumov oboch múzeí sú najbohatšie zastúpené komorové kachlice /asi 700 ks kachlíc a ich zlomkov/ s pestrou paletou výzdoby na čelnej stene. Prevládajú rastlinné výzdobne motívy v rôznej kombinácii. V oveľa menšom počte sú zastúpené geometrické, figurálne a heraldické motívy. Rozdielna je aj úprava povrchu u jednotlivých typov kachlíc. Väčšina z nich je bez glazúry, objavuje sa i jednofarebná zelená a hnedá glazúra. U viac farebnej glazúry sa strieda biela, žltá,

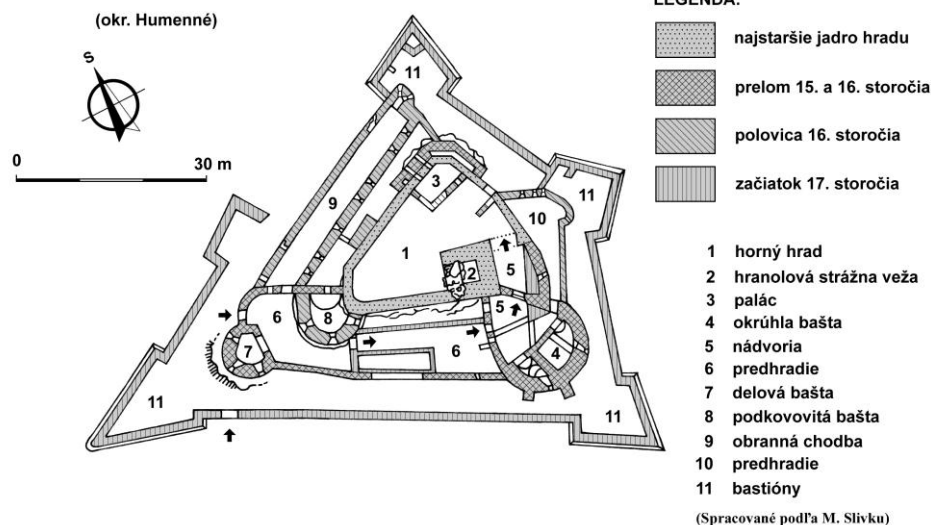
Obr. 1 HRAD BREKOV

(okr. Humenné)

Obr. 2 HRAD JASENOV

(okr. Humenné)

zelená, modrá a hnedá farba v rôznych kombináciách. Kolekcia je ukážkou neskororenesančných kachlíc zo 16. - 17. storočia.

Obdobná kolekcia kachlíc bola nájdená aj počas výskumu hradu Jasenov. V nej jednoznačne prevládajú komorové riadkové kachlice s bohato zdobenou čelnou stenou, a to rastlinným motívom – štylizovanými kvetmi, rozvilinami, strapcami hrozna a kombinovaným rastlinno-geometrickým vzorom. Iba v jednom prípade ide pravdepodobne o figurálnu kompozíciu.

Komorové kachlice majú čelnú stenu vo väčšine prípadov neglazovanú, druhou najpočetnejšou skupinou sú fragmenty zeleno prípadne hnedo glazované a poslednou sú kusy s viacfarebnou glazúrou, pričom sa v rôznych kombináciách striedajú biela, zelená, žltá, modrá a hnedá. Datujeme ich do 15. až 17. storočia.

Zaujímavý je nález kachlíc /na oboch hradoch/ s obrazom anjela držiaceho pred sebou štít s tromi štylizovanými ľaliami. Predstavuje erb mesta Košíc, ktorého typárium vzniká už na začiatku 15. storočia. Nie je vylúčené, že tieto kachlice boli vyrobené v kachliarskej dielni v Košiciach.

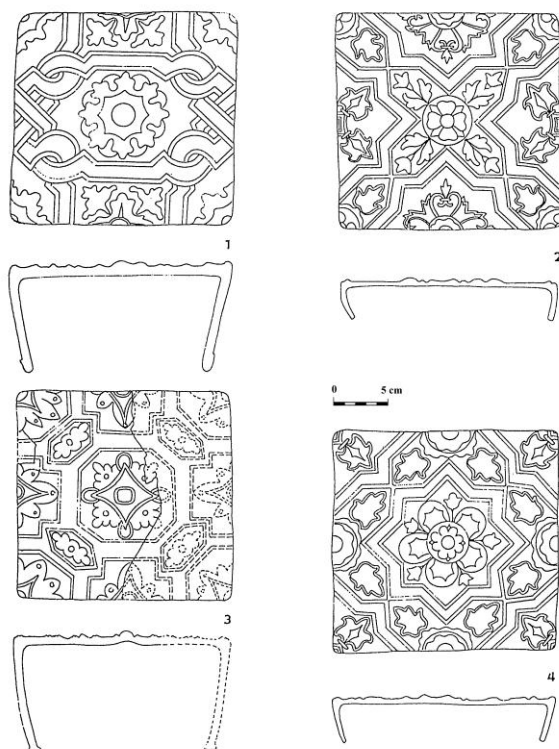
V nálezovom materiály z hradu Brekov sa objavuje medzi figurálnymi motívami aj postava muža v brnení, ku ktorej analógiu predstavuje kachlica zobrazujúca muža v brnení /Iepte/ nájdená pri výskume Šarišského hradu a datovaná do 16. storočia.

Z hradu Jasenov pochádzajú kachlice, ktorých čelná stena je zdobená do nekonečna sa rozvíjajúcim rastlinno-geometrickým motívom pripomínajúcim textilné vzory, ktorého tvorcami boli Habáni. Archeológovia ich dávajú do súvislosti s rodom Nádasdyovcov, na majetkoch ktorých sa od polovice 16. storočia usadili a pracovali /Füzér, Čachtice/. Je možné, že na hrad Jasenov sa dostali práve odtiaľ, pretože manželkou Juraja III. Drugetha bola v rokoch 1612 – 1623 Katarína Nádasdyová.

Na území Poľska sme našli analógiu k nálezu z hradu Brekov – zlomku komorovej kachlice s kristogramom IHS v neskorogotickej minuskule v materiály z lokality Bedziemyśl v Rzeszówskom vojvodstve, ktorý je datovaný do 16. storočia.

Kachlice a ich zlomky z hradov Jasenov a Brekov sú dokladom neskororenesančnej kachliarskej tvorby, ktorá odzrkadľuje vtedajšie ponímanie umenia a výzdoby interiérov na hradoch patriacich významnej šľachtickej rodine Drugethovcov.

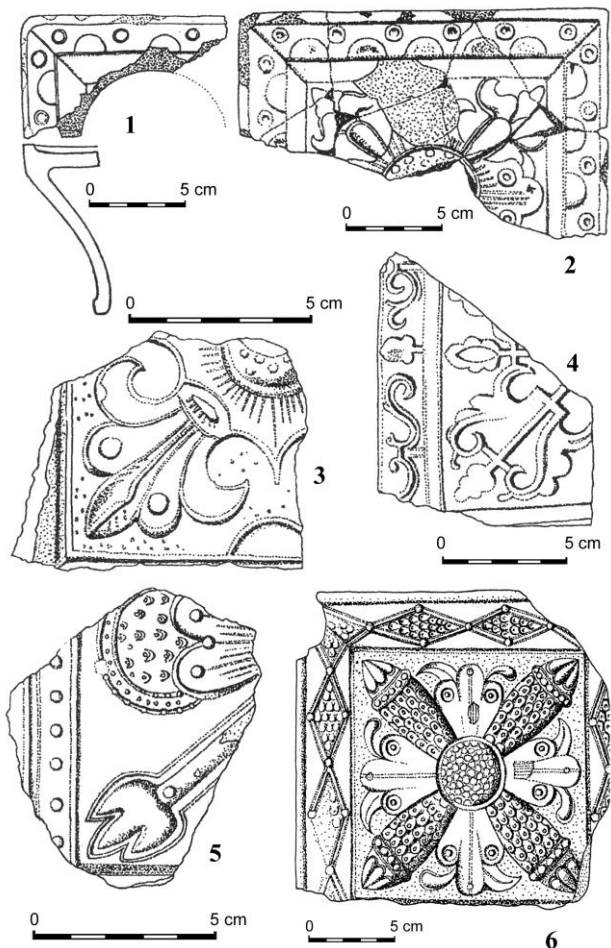
V súčasnosti je potrebné v mnohých prípadoch ešte osvetliť existenciu samostatných kachliarskych dielni alebo či výrobcovia kachlíc boli členmi už jestvujúcich hrnčiarskych cechov, ktoré sa na území Uhorska objavujú v 15. storočí. V

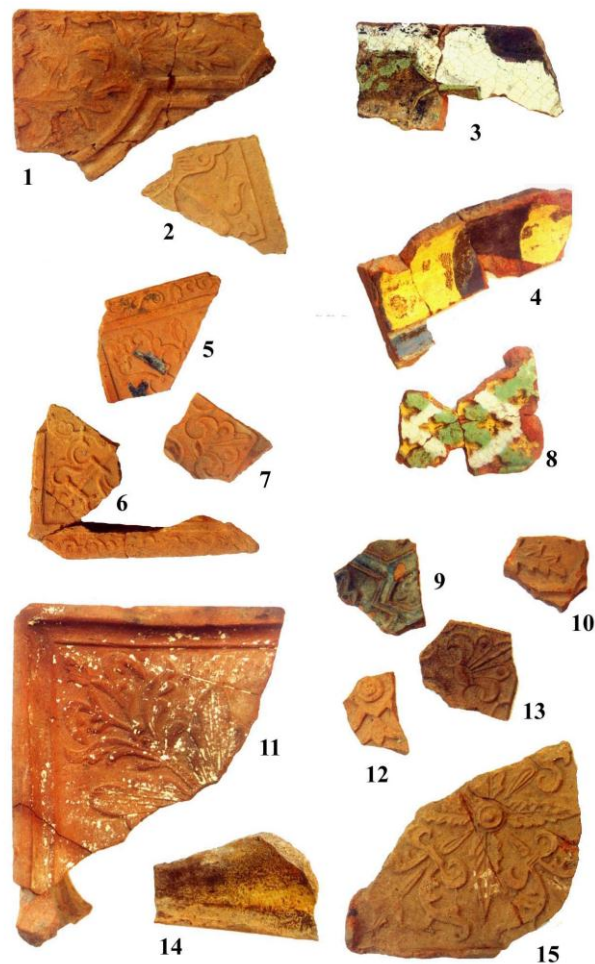
Obr. 3 Hrad Brekov - výber renesančných kachlíc
(Podľa M. Vizdala)

Obr. 4 Hrad Brekov - nálezy kachlíc

Obr. 5 Hrad Jasenov - nálezy kachlíc

Obr. 6 Hrad Jasenov - nálezy kachlíc

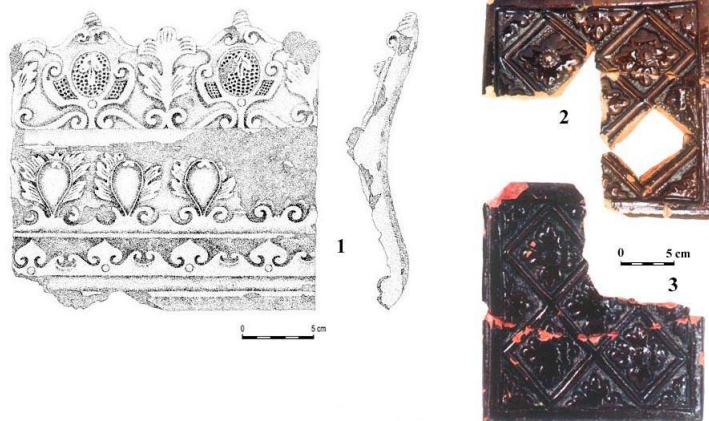
Humennom boli pre cech hrnčiarov vydané nové artikuly po požari v roku 1678, v ktorých sa uvádza existencia starších artikúl a teda aj existencia cechu už pred rokom 1612, keď v Humennom vykonávajú svoje remeslo traja hrnčiari. Poslední majstri hrnčiari patrili k rodine Piričovcov.

Aj interiéri kaštieľa sa zachovali dve kachľové pece postavené v 2. polovici 19. storočia pri úprave interiérov rodinou Andrassy. Kachlice boli vyrobené v nemeckom Norimbergu firmou Hausleiter, v meste s bohatou tradíciou výroby kachlíc a kachľových pecí.

Sú bohato zdobené prevažne rastlinnými motívmi v kombináciách s architektonickými prvkami a majú zeleno glazovaný povrch. Najzaujímavejšia je nadstavbová časť jednej z nich. Hrany nadstavby predstavujú stojace mužské postavy a steny sú tvorené vždy štyrmi kachlicami. Čelnú stenu zdobia postavy Tekly –

Obr. 11 Kaštieľ Humenné - kachľová pec v pracovni

Obr. 12 Kaštieľ Humenné - nálezy kachlíc zo studne na nádvorí

Obr. 8 Kaštieľ Humenné - kachľová pec v prijímacom salóne

tradične prvej kresťanskej mučednice, svätého Marka, Scholastiky a sv. Ján Evanjelistu. Ľavá stena nesie kachlice s podobenstvom štyroch ročných období - štyroch mužských postáv. Mladíka s kosákom v pravej ruke zosobňujúceho leto, muža s košom v pravej ruke a stromom - jar, muža s vínnou révou - jeseň a starca v zimnom plášti s čapicou na hlave s krčahom v rukách a vežou s cimburím v pozadí stelesňujúceho zimu.

Ďalšie kachlice pochádzajú z miesta, na ktorom stáli pôvodné grófske skleníky. Datujeme ich na prelom 19. a 20. storočia a boli vyrobené v továrni na kachľové pece, ktorú v Humennom v roku 1899 založil gróf Gejza Andrassy. Továreň okrem kuchynských pecí vyrábala aj salónne kachle v bielom alebo farebnom prevedení ako to hlása reklama v miestnych novinách z roku 1901. Továreň existovala do roku 1905, potom ju nahradila tehelňa. Žiaľ o tejto továrni sa zachovalo iba veľmi málo informácií. Archívny materiál uložený v ŠOBA Prešov dokladá iba prevádzku tehelne.

PhDr. Ivana Strakošová

Obr. 9 Kaštieľ Humenné - detail čelnej steny